

<https://doi.org/10.18485/analiff.2023.35.2.14>
811.18'373.7
811.14'373.7
81'255(=163.41)

Luaј te zjarrin / παίζω με τη φωτιά – албански и грчки фразеологизми с компонентом *ватра* и њихови преводни еквиваленти на српском

Мерима Х. Кријеџи*

Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Катедра за албанологију

 <https://orcid.org/0000-0002-2230-5329>

Предраг Ј. Мутавџић

Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Катедра за неохеленске студије

 <https://orcid.org/0000-0001-7195-4053>

Кључне речи:

zjarr,
φωτιά,
ватра,
албански,
грчки,
фразеологизми,
семантичка поља

Апстракт

Ватра је један од основних феномена природе и од најранијих периода саставни је део човековог живота и један од најважнијих чинилаца његовог постојања. Пошто је човек упућен на ватру, у нашем раду истражујемо значење и заступљеност ове лексеме у фразеологизмима савременог албанског и грчког језика као полазних. Њих разматрамо контрастивно и компаративно, те их потом упоређујемо са српским преводним еквивалентима. Секундарно, како указана компонента фигурира као посебна лингвокултурама, све забележене конструкције сагледавамо са становишта семантике, тачније речено, сврставамо их у одговарајућа семантичка поља. Такође, испитујемо у којој се мери забележене конструкције у овим језицима разликују по значењу, односно да ли чине део исте категорије значења. Резултати анализе показују да, и поред једног низа знатно подударних и/или истих фразеолошких конструкција, преовлађује апсолутна фразеолошка и семантичка идиотипичност која је посебно видљива код албанског. (*примљено: 11. септембра 2023; прихваћено: 5. новембра 2023*)

1. Циљ, предмет и методологија рада

У нашем раду разматрамо контрастивно и компаративно један број одабраних фразеологизама у савременом албанском и грчком језику, као полазним, са лексичком саставницом *zjarr / φωτιά* („ватра“), прикупљених из више извора (в. њихов приложен списак на крају рада) који садрже, односно непосредно испољавају, етнографски, културолошки и национални карактер, при чему настојимо да сваку од њих семантички протумачимо и да јој истовремено пружимо одговарајући преводни еквивалент на српском језику. Како под појмом „фразеологизам“ подразумевамо све конструкције које би се могле сагледати и у ужем и у ширем смислу као идиоматске јединице – према Штрбац (2018: 9), фразеологизми су „јединице сложене структуре чије су се саставнице, изгубивши статус самосталних лексема, ујединиле у нову целину развијајући потпуно нов семантички садржај“ – уврстили смо, заједно са појединим паремијама, и друге забележене форме које, будући у структурном погледу углавном номиналне, фигурирају у језику као посебни лексички спојеви који се приближавају (или су веома блиски) фразеолошком начину изражавања.

Ове кључне лексеме унутар фразеологизама припадају групи посебних лингвокултурама интернационалног карактера, односно тичу се посебног „лексичког, фразеолошког, паремиолошког и етикецијског нивоа“ (Кончаревић, 2008: 153). Заправо, према виђењу Варабјова, свака

лингвокултурама у себе упија, акумулира у себи како стварну језичку представу („форму мисли“) тако и ‘ванјезичку, културну средину’ тесно и нераскидиво повезану с њоме (ситуацију, реалију), стабилну мрежу асоцијација, граница које су покретне и несталне. Стога реч-сигнал неизбежно буди у особи која зна језик посебну културну комуникацију, не толико наговештај (потребног) значења колико сву укупност ‘културног ореола’. (Воробьев, 2006: 48)

Сваки албански и грчки пример дат је као глоса, што је учињено не само ради лакшег увида у његов састав, него и ради лакшег упоређења са српским. Свуда где постоји у фразеологизмима и паремијама нека лексичка разлика, било у изворнику, било у преводном еквиваленту, она је подвучена.

2. О ватри и о лексемама за именовање појма „ватра“ у албанском и грчком језику

У оквиру митологије и народних веровања, ватра „има првобитно лустрални карактер: да грешника очисти и спреми за бољи живот; они грешници, међутим, који су већ неповратно осуђени на вечите муке – не сагоревају се у ватри, већ се муче на други начин“ (Чајкановић, 1973: 96). Ватра је такође и „природно живи елемент који прождире, греје и осветљава, али може да донесе и бол и смрт“ (Biderman, 2004: 417). Како Кулишић и др. истичу (1970: 55), имајући на уму заједничку индоевропску митолошку свест:

порекло наших речи *огањ* и *ватра* указује на некадашње обожавање ватре као светиње. Објашњава се да наша реч *огањ*, латинска *ignis*, литванска *ignis*, као и име староиндијског божанства ватра *Agni*, воде порекло из индоевропске старине. Такође се претпоставља да наша реч ватра води порекло од староиранске речи *atar*, која је значила пламен и свету ватру, још у светим иранским књигама Авестама. (Кулишић и др., 1970: 55)

Густав Мајер у свом *Етимолошком речнику албанског језика* указује да реч *zjarr* има значење „пламен“, „топлота“ и да је блиска литванском *žaryjos* („упаљени/ужарени угаљ“), старословенском *жеравъ*, српском и бугарском *жар* (Meyer [1891], 2007: 553). У народним обичајима и веровањима Албанаца ватра, поред лустралног, има апотропејски и хомеопатско-магијски карактер, те се ватра палила приликом рођења детета или да би се болесно дете излечило (од дечјих богиња – *e djegura e malit*) (Хџемај, 2005); у првом случају да би одагнала зле силе и све лоше од детета, док је у другом имала магијско-хомеопатску функцију. Такође, Џемај истиче да се „у свим крајевима где живе Албанци чува обичај трљања ‘жара’ као начин излечења од злог ока, тј. урока“ (Хџемај, 2005: 65).

Код Грка, као и код Аромуна, ватра је посебан симбол и један је од чинилаца појединих народних обичаја, какав је, на пример, *кљидон* (κλήδωνας), традиционална фолклорна церемонија која се прославља уочи дана Светог Јована Претече, 23. јуна. Везује се за непосредан чин прорицања – младим, неудатим девојкама приказаће се будући супружници (Βαρβοῦνης, 2000: 53) и то у тренутку док прескачу упаљену ватру и/или жеравицу. Грчки етнограф Лукатос (Λουκάτος, 2009: 19) овај обичај сврстава у једну од можда најдревнијих, те најбоље познатих и описаних светковина у оквиру грчког обредног календара. Код Аромуна, према Сјокису (Σιώκης, 2009: 542–544), све девојке спремне за удају ноћ пре званичне прославе св. Јована Претече „уз песму одлазе у групама на крај села, обично тамо где почиње шума, да би потражиле биљку звану *cusitsa* коју углићу у плетенице своје косе. Она која је пронађе, означава је црвеним кончићем и покрива је лишћем да је друге девојке не би пронашле“. Неожењени момци пале три ватре у низу чим крене да се смркава, а за потпалу користе мајске венце које доносе девојке. Упаљене ватре сви прескачу у низу и то три пута, момци, девојке као и удате жене које држе камен изнад главе, јер се верује да се тиме терају буве и стенице те да је то добро за здравље особе. Током дана неудате девојке одлазе до извора да захвате такозвану *арџ мутџ*, грчки *αμίλητο νερό*, „нему воду“ – вода је „нема“ пошто све време у одласку и повратку морају ћутати – коју сипају у ћуп где свака ставља по неки предмет (дугме, минђушу, прстен, златник, пару...), прекривају га тканином и остављају на неком месту у кући чим се симболично закључава. Навече се износи на трем или у двориште да би га обасјао сјај звезда. На дан св. Јована Претече, пред само свитање, ћуп се уноси у кућу да се не би растерала магија звезда, док у саму зору ћуп девојка која га је „закључала“ откључава тиме што скида тканину. Старија

жена, „пророчица“, вади из ћупа насумичним избором сваки предмет, те „чита“ знакове свакој девојци, чиме јој казује будућу судбину, односно наговештава име младожење.

И код старих Словена постојао је култ ватре – „Колар мисли да су `стари Словени поштовали Ватру као једног Бога и њој су приносили жртве“ (Петровић, 2015: 118) – затим Купало, као бог Сунца, ватре и жита, „божанство које симболизује летње Сунце, обиље у пољу, плодност“ (Петровић, 2015: 439), као и обичај паљења и прескакања ватре, попут Ивандањских, „по многим један од три најзначајнија летња празника, познат још и под именом ‘окрет сунчев’, што имплицира једну од најважнијих и готово ‘најстаријих светковина људског рода’. Реч је о поштовању добротворног елемента, *ватре, сунца и светла*“ (Петровић, 2015: 800).

У савременом албанском и грчком језику употребљавају се две одвојене лексеме за ознаку ватре – *vatër* и *zjarr* те *πυρ* и *φωτιά* – које, како показују сви забележени примери, и даље функционишу као две засебне лексичке јединице, свака са својим сачуваним семантичким обележјима и употребама. То значи да се унутар фразеолошких конструкција, и номиналних и вербалних, или не налазе у комутативном односу, или је пак комутација могућа само у појединим случајевима, на шта ћемо указати нешто ниже. На основу забележених примера увиђа се да су примарне лексеме у грађењу фразеолошких конструкција лексеме *zjarr* и *φωτιά*, којима у појединим случајевима семантички одговара као синонимна лексема *flakë* у албанском и *φλόγα* (уобичајено употребљена у множини *φλόγες*) у грчком, које основним значењем указују на „пламен“, „жар“.

Лексема *vatër* у албанском носи посебна семантичка значења која се, као таква, не препознају у грчком и српском, попут значења „жаришта“, у медицинском погледу, затим „огњишта“, када је реч о кући, те „седишта“, односно управе (централе). Посебну одлику ове лексеме у односу на грчки и српски представља њена семантичка употреба у исказима где носи прилошко значење велике (неодређене) количине, па је у том погледу синонимна са прилогом *shumë* (= „пуно“) или именицом *grumbull* (= „гомила“); cf. *kam një vatër probleme* (= „имам пуно / гомилу проблема“). У овом контексту лексема *ватра* сагледава се као појава у пуном обиму, као разбуктала, распламсала, па је према аналогiji извршена метафоричка транспозиција и изједначавање. Са друге стране, у номиналној конструкцији *në krye / qoshe të vatrës* означава „почасно место“ које се даје уваженом госту за трпезом, док у фразеологизму *i thau vatrën* (= „угасила му је ватру“) носи смисао „род“/„пород“, па цела конструкција носи смисао **остати без порода*. Још конкретније, метафоричка употреба целокупне конструкције односи се на женску особу која мужу није дала пород, те зато у нешто апстрактнијем смислу одговара српском неподударном фразеологизму **угасити лозу (некоме)*. Једино у фразеологизму *jam një zjarr e një vatër me (dikë)* обе лексеме фигурирају, али свака са својим значењем, и то са разлогом – *ватра* симболизује пламен који избија из огњишта. Зато се конструкцијом подвлачи идеја о непосредној сродности, о тесној крвној и родној повезаности између чланова једне породице.

Грчка лексема *πυρ* углавном се проналази унутар номиналних фразеолошких исказа који, по своме карактеру, углавном припадају војничком речнику – у свим овим случајевима је у албанском њен еквивалент лексема *zjarr*, у српском *ватра*:

βάφτισμα του πυρός = pagëzimi me zjarr / i zjarrit = ватрено крштење

γραμμή του πυρός = vija e zjarrit = линија ватре

ελληνικόν / υγρόν πυρ = zjarrë grek = грчка ватра

πυρ! = zjarr! = *пальба!

στη (πρώτη) γραμμή πυρός = në vijën e parë të zjarrit = на првој борбеној / ватреној линији

али уз разлику, како показују следеће номиналне конструкције:

armë zjarr / e ftohtë = ватрено оружје = πυροβόλο όπλο

αιώνιο πυρ = flakë e përjetshme = вечна ватра

Са друге стране, грчка лексема *πυρ* појављује се у следећим фразеолошким конструкцијама:

А) трима глаголским, од којих су две сасвим идиотипичне грчке:

ανοίγω / παύω πυρ = отворити / прекинути ватру (= „пальбу“) = hap / ndal/
pushoj/ zjarrin

περνάω δια πυρός και σιδήρου

*проћи кроз сито и решето = i rrahur (i regjur) me te vaj e me uthull

γίνομαι πυρ και μανία

*бити / постати бесан као рис = u bë zjarr

Б) једној номиналној, такође идиотипичној, с изразитим негативним значењем – *πυρ, γυνή και θάλασσα* (= „ватра, жена и море“) – којом се означавају такозвана три „највећа зла“ која човека (мушкарца) могу у животу снаћи.¹

Са друге стране, лексема *φωτιά* фигурира у појединим номиналним и глаголским конструкцијама, као што су следеће:

φωτιά του Προμηθέα = Прометејев огањ / прометејска ватра = zjarrë i Prometeut

φωτιά πάνω στη φωτιά (= „ватра на ватру“)

*мера за меру = zjarr me zjarr

1 Ова, сада већ устаљена изрека, приписује се античком грчком песнику Менандру.

φωτιά και λάβρα (= „ватра и јара“)

*оморина / жега = zjarr vare / varë e madhe

πέφτει φωτιά και τσεκούρι (= „пада ватра и секира“)

*настаде гром и накао = zjarr e varë

та ρίχνω όλα στη φωτιά (= „бацити све у ватру“)

*заборавити / алалити / опростити (шта) = i fal (dikujt)

φωτιά να σε κάψει! = гром те спалио! = të rëntë flaka! të rëntë/vraftë rrufeja!

3. Семантичка поља фразеологизама

Из ексцерпирание грађе запажају се фразеологизми и паремие који припадају или негативним или позитивним семантичким пољима.

3.1. Негативна семантичка поља

Негативна семантичка поља односе превагу: укупно садрже 43 примера – албански 23, грчки 12, српски 8 – која се распоређују према следећим значењима где појам „ватра“ реферише конотативно и контекстуално на:

1. погоршање односа и/или стања: исказује се једном интернационалном фразеолошком конструкцијом чије је порекло латинско, а проналази се први пут код Хорација Флака (Quintus Horace Flaccus, 65-8. пре Христа) у другој књизи његових *Сатира*, а потом и код Тита Ливија у облику исказа *oleum addere camino*. У албанском ова конструкција гласи нешто измењено *fut zjarrin në kashtë* (= „стављати ватру на сламу“), са варијантним обликом *fik zjarrin me benzinë* (= „гасити ватру бензином“), док у грчком и српском представља калкирани превод с латинског:

доли(ва)ти уље на ватру = ρίχνω / χύνω λάδι / κάρβουνα στη φωτιά.

У српском постоје две пословице које кореспондирају с албанском, додуше у нешто измењеном облику, али истог смисла и значења: *ватра и слама не могу у близу стајати* те *ватра се сламом не гаси*. Из искуства је познато да слама и уље јесу горива која обилато подстичу буктање ватре, а како симболички сагледано уље и слама могу представљати било шта што ће допринети да се погорша постојеће стање и/или однос између људи, овај фразеологизам сликовито описује могући развој ситуације.

2. ознаку личне побуђености у виду срџбе, беса:

marr / bëhem zjarr (= „узети / постати ватра“)

γίνομαι φωτιά και λαύρα (= „постати ватра и жар“)

κάνω (κάποιον) φωτιά και λαύρα / παίρνω φωτιά / πέφτω στη φωτιά (= „направити / кога/ ватром и жаром“ / „узети ватру“)

*пасти у ватру / планути / *разгоропадити / *разбеснети (некога)*

Баш као што пламен и ватра обузимају неки предмет, тако и овај фразеологизам на сликовит начин описује особу која се распламсала, односно нагло променила своје расположење, будући да је емотивно доживела да буде подстакнута на такво негативно реаговање. За опис нечије напрасите, врло плаховите природе, у грчком фигурира егзистенцијална конструкција која садржи петрифицирану идиоматску номиналну форму *φωτιά και λαύρα*, при чему се глаголом *εἶμαι* (бити) указује се на апсолутно, трајно стање, док се глаголом *γίνομαι* (постати, бивати) указује на тренутни ток промене, односно на активно мењање стања.

3. нетрпељивост:

e do si zjarrin në gj (= „желети као ватру на прса“)

**не подносити (кога) = *δεν αντέχω (κάποιον)*

Ватра и прса у назначеној конструкцији јесу апсолутно неспојиви елементи, али су обједињени фразеолошки, посебно уколико имамо у виду историјски потврђену чињеницу у оквиру које се крије једна посебна позадинска слика: током античког периода и средњег века људи су били подвргавани жигосању, пре свега робови, да би се знало коме припадају (тако су, на пример, у древном Египту сви робови били жигосани да би се знало да су власништво фараона, а слично је поступано и са робовима црнцима пре њихове продаје у Америци), а потом и да би били на тај начин мучени како би дали признање. Иако је временом овакав вид поступања према људима превазиђен, колико је нама познато, једино је албански сачувао у овом фразеологизму реминисценцију на њега.

4. доживљено лично непријатно искуство из кога је извучена одређена поука преноси албанска конструкција *e kam provuar zjarrin* (= „истробао сам ватру“). Она у семантичком погледу одговара српском еквиваленту без компоненте *ватра*, која се подразумева – *опекао сам се*, док се у грчком исказује неподударном и идиотипичном глаголском фразеолошком конструкцијом с анафоричном заменицом **την παθαίνω*.

Указаним конструкцијама у сва три језика упућује се на то да је особа извукла одређену поуку на основу неког тешког, непријатног искуства, те да после такве ситуације више никада неће поновити грешку.

5. сиромаштво, оскудицу, где се смисао ватре сагледава као најосновнији и најважнији елемент једног домаћинства, као средиште куће око кога се укућани окупљају. Када је огњиште угашено, односно када нема чиме да се заложи, како показују албански примери:

s`i shihej kurrë zjarri në vatër (= „није му се видео никада пламен у огњишту“)
**бити го као пиштољ = *δεν έχω δεκάρα τσακιστή* (= „немати ни пребијену пару“)

jam me dy krënde në vatër (= „бити са два суварка у ватри“)
**бити сиромашан као црквени миш = *είμαι πανί με πανί* (= „бити крпа са крпом“),

то непосредно показује да чланови једне породице живе у потпуној немаштини и великој материјалној оскудици.

6. упозорење:

lua / bëj shaka me zjarr = παίζω με τη φωτιά = играти се ватром
**шалити се главом*

Ватра, како је искуствено потврђено, носи конотацију велике опасности, неухватљивости и елемента који се тешко може контролисати, па отуда играње ватром метафорички и конотативно подразумева играње опасне игре којој неко можда и није дорастао својим знањем и искуством. Другим речима, тешка и/или озбиљна ситуација се посматра као каква лагана игра, без правог сагледавања њене суштине. У грчком исти смисао поучног упозорења има и паремија *όποιος παίζει με τη φωτιά, καίγεται*, која се у српском проналази у подударном облику *ко се ватром игра, од ватре и изгори*.

7. исказивање клетве, где се ватра, односно пламен, сагледава као основни физички елемент уништења у природи, са једне стране, док се са друге доживљава као лустративни елемент велике моћи, пре свега у погледу чишћења, односно очишћења, прочишћења непосредног човековог окружења од људи који су се доживели као зли, неподобни:

shkofshi / rafshi në zjarr! (= „дабогда отишли / пали у ватру“)
**горели у паклу / ђаво вас однео! = *να καείτε στην κόλαση / να σας πάρει ο διάβολος!*

i daltë hithra në vatër! (= „да му упадне коприва у ватру“)
**семе му се затрло! = *να μην λιώσουν τα κόκαλά του!* (= „кости да ти се не распадну“)

Назначене конструкције имају директне везе са непосредним животним искуством са ватром као појавом потпуног сатирања и гашења живота, што се, у метафоричком погледу, односи на потпуни нестанак или неке особе или целе једне породице. У ширем контексту, будући да се ватра у бројним културама доживљава и као елемент прочишћења, тиме што се некоме жели да оде у ватру или да ватра падне на њега, сугерише се да је тој особи потребно да се дозове памети, односно да јој је потребно својеврсно прочишћење ума. Са друге стране, у другонаведеном албанском фразеологизму ватра носи конотацију огњишта, односно породице, док је смисао коприве, која треба да упадне у њу, остао везан за божију казну или вољу: коприва, због свог својства да жари попут ватре, у индоевропским културама везивала се за одређена божанства, као што је словенски Перун или нордијски Тор, па отуда схватање да она може и прочистити и сатрти у истој мери као и пламен који долази са неба. У албанској фолклорној традицији се гашење ватре, односно породичног огњишта, сагледава као лош предзнак (омен), будући да се тиме гаси племе, односно род.

Александар Стипчевић истиче да код Арбанаса из Задра реч *zjarmi* (ватра) искључиво означава место где почивају преци и окупљају се чланови породице, разговарају и приповедају древне приче и моле се пред одлазак на спавање (cf. Stipčević, 2012), што такође указује на конекцију двеју слика: огњиште / ватра која гори и живот у кући, и угашено огњиште / угашена ватра и одсуство живота у кући.

У грчком језику ватра додатно носи и апсолутни смисао неповољности, односно невоље, велике несреће, што се види у узвичној идиотипичној фразеолошкој конструкцији *φωτιά που μας έκαψε!* (= „ватра што нас опекла“) чији би преводни еквивалент на српском припадао нултој категорији подударности - **шта нас снађе!*. У овом погледу ватра чува основну конотацију деструктивности, сагледава се као снага уништења и потирања, са једне стране, а са друге функционише као елемент који прочишћава, односно доноси отрежњење и сазнање.

8. невољно преузимање одговорности:

i nxjerr gështenjat nga zjarri me duart e të tjerëve (= „вадити кестење из ватре туђим рукама“)

βγάζω κάστανα από τη φωτιά = *вадити кестење из ватре*

У сва три језика проноси се исти смисао у наведеним конструкцијама (у албанском она садржи додатно синтагматско проширење /„рукама других“/), да неко други бива одговоран за туђе поступке или туђу грешку или да вољно преузима на себе обавезу да одради посао уместо другог. Појава овог интернационалног и у многим језицима калкираног фразеологизма са француског (*tirer les marrons du feu pour qqn*) везује се за Лафонтонову басну *Мајмун и мачак*, где се описује лукави мајмун који је успео да наговори мачка

да уместо њега својим шапама извуче укусно кестење из ватре. У грчком постоји и синонимна варијанта као својеврсна прерада, која гласи: *έβαλαν τον τρελό να βγάλει τα κάστανα από τη φωτιά* (= „ставили су луду да вади кестење из ватре“).

9. лоше и/или непријатно доживљено искуство исказује грчки идиотипични фразеологизам (*κάποιος*) *πέρασε σαν φωτιά και λάβρα* (= „/неко/ је прошао као ватра и врелина“) коме одговара нулти степен фразеолошке еквиваленције у српском **прошао је као бос по трњу*.

У грчком конотативни смисао тежине истиче поредбена допуна у виду номиналне синтагме где су у корелативну везу доведене две синонимне речи, односно две природне појаве, „ватра и врелина“. Због тога, смисао негативног доживљаја неке ситуације или каквог искуства изједначава се са снагом деструкције ватре и неподношљиве врелине која је њена природна последица.

10. смисао велике бриге исказују два албанска и један грчки идиотипични фразеологизам:

i del tym / zjarr nga koka (= „излази му дим / ватра из главе“)
e kam çererin në zjarr (= „имати црепуљу у ватри“)

μ`άναψε (μεγάλη) φωτιά (= „запалила ме /велика/ ватра“)
**имати / задати велику муку / бригу на врату*

где у метафоричком погледу лексеме „дим“ и „ватра“ симболички и конотативно указују на узаврелост и успламсалост, на доживљај особе која је толико окупирана проблемом да се чини као да гори, односно да изгара и да се „пуши“.

11. концепт мање вредности, понајпре у материјалном погледу, проналази се у албанској конструкцији

bëhet për zjarr / prush (= „постати / бивати за ватру“)
**не вреди / служи ничему = *δεν αξίζει ούτε για πλάκα* (= „не вреди ни за шалу“)

Све оно што неко процени да не вреди, да се не може искористити, обично се одбацује и пали, па отуда и мотивациона основа за настанак указаног фразеологизма у албанском. Другим речима, једина вредност тога јесте да може бити добро за потпалу.

12. преурањеност/исхитреност – овај семантички концепт, заснован на реципрочности последичних односа, у албанском изражава се преко три синонимне паремије, при чему је једна потпуно подударна са грчком, а друга делимично подударна са српском:

lopa në mal, përsheshi në vatër (= „крава у планини, попара на ватри“)

peshku në det, tigani në zjarr (= „риба у мору, тигањ на ватри“) = *το τηγάκι στη φωτιά και τα ψάρια στον γυαλό* (= „рибе на жалу“)

lepuri në mal e kusia në zjarr (= „зец у планини а лонац на ватри“)
прави / спрема ражањ, а је зец у шуми

Сви примери изграђени су на основу обавезног елемента контраста (директног сучељавања) двају међусобно условљених, повезаних појмова који се налазе у чврстој асоцијативној и логичкој (конотативној) повезаности. У њима се смисао ватре односи на огњиште, тачније речено на поступак припремања хране.

13. оштру различитост, односно дијаметралну супротност коју исказује албански егзистенцијални идиотипични фразеологизам и грчка (такође идиотипична) паремија са фигуром поређења према логичкој супротности:

jam si uji me zjarrin (= „бити као вода са ватром“)

**η φωτιά και το μπαρούτι δεν συκάνουνε* (= „ватра и барут не слажу се“)
**бити као Бог и шеширџија*

У свим примерима реч је о оштром контрасту заснованом на животном искуству и истини да вода гаси ватру (албански пример), а ватра пали барут (грчки пример), па отуда покушај довођења у везу једне материје са другом није могућ због њихових различитих физичких својстава. У метафоричком погледу, када је реч о међуљудским односима, карактер и понашање двеју особа доживљавају се као ове две неподударне и опречне материје, чиме се указује на то да између њих не постоји никаква сличност, блискост и повезаност.

14. неповољну ситуацију:

iku nga tymi e ra në zjarr (= „побегао од дима, а упао у ватру“)

**ћерајући лисицу шићерали вука = *εδίωξαμε την αλεπού και μπήκε το λιοντάρι* (= „избацили лисицу, а ушао лав“)

Како показује и албански паремиолошки пример, и његови преводни еквиваленти на српском и грчком, у питању је градација где се на основу контраста изводи закључак о томе шта је могло бити мање зло. Тако је дим бољи у односу на ватру, а лисица од вука, односно од лава, будући да проузрокују мању (материјалну) штету и представљају мању опасност. Реч је посебним јединицама мере (одмеравања) којима се хиперболички и сликовито приказују

нивои логичког и семантичког схватања разлике, са једне стране, а са друге се пружа субјективна процена (тежина) у изношењу непријатног изненађења. У метафоричком погледу, реч је о контрасту пренесеном на поље сложених међуљудских односа, па због тога дим и фигура лисице представљају, условно речено, мање опасног и опаког непријатеља.

15. нелагодан/незавидан положај:

*jam / gjendem / në mes (midis) dy zjarresh = бити / налазити се између
две ватре*

**μπρος ὑκρεμόс και πίσω ρεύμα (= „испред провалија а позади бујица“)*

Наведени фразеологизми односе се на сликовит опис положаја (личног, друштвеног, емотивног итд.) особе која, услед саме ситуације, није у могућности да се определи за једну или другу страну. Овде није реч о неутралности, односно о томе да покушавамо да задржимо објективност, већ пре о томе да настојимо да се одупремо, понајпре психички и емотивно, нежељеним и/или (не)очекиваним (вербалним) сукобима који долазе и са једне и са друге стране, а који се директно преламају преко нас. Другим речима, како се ватра доживљава као искуствено потврђена непријатност, јер наноси повреду, то што балансирамо између две опречности, две оштро сучељене стране, чини нас врло рањивим и доводи у нелагодан положај и емотивну стиску. У том контексту, наше емотивно стање и карактерно понашање се мењају услед већег или мањег степена изложености притиску.

16. ознаку стида и/или (велике) непријатности, нелагодности:

i marr fytyra zjarr (= „узети ватра /коме/ лице“)
**поцрвенети / зајанурити се = *κοκκινίζω / φλαίγομαι*

Смисао ове фразеолошке јединице јесте да скрене пажњу на очигледну промену устаљеног физичког изгледа боје коже, на одступање од оног што се узима као уобичајено стање, а ова спољашња промена је увек повезана с одговарајућом емотивном реакцијом. Ни над једном ни над другом реакцијом тела човек углавном не може успоставити контролу, будући да су сасвим спонтане и природне. Отуда су све видљиве промене у боји лица/образа тренутно огледало и наше психе и стања у организму. Посебно су реакције које се тичу беса и стида као врста сложене емотивне реакције послужиле старим Латинима за наредну изреку *Te probet facies, turpia cum facies* – „Одаће те лице ако нешто срамно учиниш“ (Клајн–Шипка, 2008: 276) којом су покушали да објасне њихов настанак. Истине ради, крв може ударити у образе и због тренутне реакције на неки спољашњи подстицај који апсолутно не мора бити негативног карактера – на пример, као спонтана реакција на неочекивану похвалу, што је природни

облик реакције тела (услед појачаног лучења адреналина) којим се изражава емотивно стање срамежљивости и, донекле, nelaгоде, или када је реч о стању заљубљености, сексуалне привлачности и заноса.

17. смисао међусобне заваде:

fus zjarrin në shtëpi = *e sjell zjarrin* (= „унети ватру у кућу“ / „донети ватру“)
*унети раздор / свађу

e hyri zjarrin (= „ушла је ватра“)
*нала је реч / *настао је раздор = *έγινε φιλονικία

Обе албанске конструкције семантички означавају да је дошло до знатног поремећаја у међуљудским односима: ватра се метафорички и асоцијативно сагледава и доживљава као непосредни узрок неслоге, носи смисао деструкције и поништења, при чему се под њоме подразумева било шта што би могло или може представљати повод за избијање несугласица. Другонаведени фразеологизам обично се употребљава да би означио да је унутар породице дошло до оштрог размимоилажења и сукоба.

3.2. Позитивна семантичка поља

Када је реч о позитивним семантичким пољима, сви забележени примери, којих је укупно 20 – 11 албанских, 5 грчких и 4 српских – односе се на следеће концепте:

1. концепт гостопримства познаје само албански језик и то у оквиру идиотипичне фразеолошке конструкције

e ndaj bukën në zjarr (= „по/делити хлеб на ватри“)
*бити гостољубив = *είμαι φιλόξενος / φιλοξενούμαι

која је заснована на позадинској слици дељења хлеба над ватром, симболом огњишта и куће домаћина. Овде је реч о мистичној снази ватре која се отелотворује преко поштовања култа огњишта које је, као што је познато, не само одувек био централни део сваке куће, већ и место окупљања укућана, са једне стране, а са друге су се за огњиште, као главно духовно средиште сваке породице, везивали бројни обреди и обичаји.

2. концепт смиривања / примиривања исказује албански фразеологизам

e shuaj zjarrin (= „угасити ватру“)
примирити / смирити страсти

где је у позадинској слици сачуван приказ особе која гаси ватру. Метафорички и конотативно сагледано, то што се нечија емотивна и/или психичка побуда утишава или примирује (речима и/или каквим другим поступцима) представља се као гашење ватре и њено стављање под контролу.

3. концепт психичке сталожености / смирености:

nuk e vë ujin në zjarr (= „не стављати воду у ватру“)

*бити сасвим опуштен / сталожен; не тангирати се (колокв.) = *εἶμαι άνετος / халарός

Овде је кључна полазна концептуална основа заснована на искуству да поједине ватре, које објективно постоје, ипак није потребно гасити, будући да саме по себи не представљају опасност. Метафорички и асоцијативно се у фразеологизму указује или на особу која уме да контролише своја осећања и стања, или пак на особу која обично не показује велику емотивну побуђеност, без обзира на ситуацију у којој се налази или која је окружује.

4. концепт блиског сродства, где ватра у албанском у идиотипичној конструкцији персонификује заједничко огњиште, односно заједничко извориште и порекло свих чланова једне породице било у ширем, било у ужем смислу:

jemi të një zjarri

*бити од истог рода / соја = *εἶμαστε το ίδιο σόι

5. концепт поверења и гаранције за некога:

fus / vë dorën në zjarr për (dikë) = βάζω το χέρι στη φωτιά = ставити руку у ватру за (кога)

У овој конструкцији, из данашње перспективе, истиче се смисао нечије оданости, верности и поверења преко чина добровољног саможртвовања ради другог. Заправо, овде је више реч о томе колико заиста добро познајемо неког и шта смо спремни да урадимо за њега. Међутим, сама позадинска слика овог фразеологизма је знатно друкчија: у питању је посебан вид доказивања нечије невиности који је био спровођен током средњег века. Реч је о такозваном божијем суду, или ордалији (лат. *ordalium*), где је особа оптужена за неки злочин или криминалну радњу голим рукама морала да вади из ватре или из котла кључале воде усијан комад гвожђа (мазију) – уколико се на рукама не би појавиле опекотине, сматрало се да је невина (Шипка, 2007: 164).

- 6. концепт жустрог карактера**, окретности, илуструју подударни албански и српски фразеологизми с егизстенцијалним глаголом:

jat zjarr = бити жива ватра

где је асоцијативна веза са ватром разумљива и логична: као што ватра гори различитим интензитетом, а њени језичци избијају у различитим правцима, тако се доживљава и свака особа која не може да мирује, односно коју обично не држи место. Како ватра у овом погледу носи конотативни смисао живота и чисте енергије, наведена конструкција сликовито приказује нечију окретност и врцавост природе. По свему судећи, и у албанском и у српском се ватра концептуално сагледава као веома живо, активно биће.

- 7. концепт срчаности**, ватрености, запажа се једино у албанском, где се у фразеолошкој конструкцији соматизам *срце* метафорички, конотативно и асоцијативно изједначава са ватром:

e ka zemrën zjarr / prush (= „има срце [као] ватру / жар“)
**бити неустрашив / срчан* = **εἶμαι θαρραλέος / λεοντόκαρδος*

Њој истоветна по смислу и јачини израза јесте синонимна конструкција без соматизма:

hidhet / futet në flakë / zjarr (= „скаче / увлачи се у ватру / пламен“)
*скакати у ватру; *не штедети се / бити неустрашив*

У овом погледу ватра представља компарандум чији је задатак да укаже на то колико је нека особа борбена, колико се тешко предаје – овде је задржана позадинска слика да је ватру некада јако тешко обуздати или угасити, а када је распламсана и разбуктана, тада је веома моћна и погубна. Отуда се свако ко има срце попут ватре доживљава као изузетно одважна особа, спремна да се ухвати у коштац са сваком ситуацијом.

- 8. концепт (великог) опреза** који је заснован на очевидном и/или личном искуству да ватра, односно пламен, оставља велике и трајне последице по човека – отуда позадинска слика човека који се склања од ватре како би избегао опасност:

rihet kur i digjet zjarr mbi kokë (= „чува се када му гори ватра над главом“)
**склања се / бежи као ђаво од крста* = **ἀποφεύγω ὁπῶς οὐ διάβολος το λιβάτι*

- 9. концепт мудрог савета**, поуке у виду упозорења на могуће последице, како показује наредна заједничка паремија заснована на животном искуству:

όποιος παίξει με τη φωτιά, καίγεται = kush luan me zjarr, digjet vet prej tij = ко се ватром игра, од ватре и изгори

10. исказивање заклетве, као највишег позитивног чина потврђивања веродостојности и истинитости, проналазимо у грчком и албанском у узвичним идиотипичним фразеологизмима:

φωτιά να πέσει να σε κάψει! (= „ватра да падне да те опече“)
për këtë zjarr! (= „за ово огњиште!“)
 *тако ми свега / Бога!

Овде се смисао ватре везује за веровање да ће особу, уколико говори неистину, стићи одговарајућа казна са неба, од Бога, у виду какве ужарене или ватрене лопте или чак муње. У суштини, овде је реч о реминисценцији на Библију, тачније на Књигу постања у којој се описује како је Бог на Содому и Гомору бацио сумпор и огањ како би се сатрла места препуна греха. Отуда смисао симболичког призивања да ватра падне на некога има задатак да укаже на то да је особа спремна да поднесе и такву врсту искушења како би доказала своју моралну исправност и тачност.

У албанском номинална конструкција садржи значење „кунем се у оно најсветије“, што ће рећи дом, породицу, кућу, и може да се повеже са сликом божије казне која може уследити ако није тако како је речено/изговорено. Другим речима, „нека се сручи божја казна (у виду пламена, ватре) на мене ако не говорим истину“.

11. наслућивање исказано у заједничкој паремији:

ku ka tym, ka edhe zjarr = *δεν υπαρχει καπνός χωρίς φωτιά* = *где има дима, има и ватре*

где је у жижи искуствена слика узрочно-последичног односа: како су ватра и дим у корелативном односу, јер једно без другог не могу, у метафоричком погледу истиче се наше виђење или претпоставка да у нечему постоји довољна количина истине или каквог другога сазнања које нама није познато, односно да није све онако како неко приказује или описује догађај или стање.

3.3. Неутрално семантичко поље

Неутрално или амбивалентно семантичко поље запазили смо само код једног забележеног фразеологизма, и то албанског *nxjerr i një në vatrë*. У зависности од контекстуалне употребе, може носити позитивно значење *бити умешан / веома спретан, односно негативно, па тада указује на наопаког човека, на особу која може и два ока завадити у својој глави.

4. Закључак

Из доступне грађе укупно су забележена 63 фразеологизма и паремије са кључном речју *ватра* у албанском и грчком, од чега албанском делу припада највећи део – 43, што чини безмало 78%. У албанском и грчком лексеме *zjarr* и *φωτιά* фигурирају као примарне, будући да се око њих формира главнина фразеолошког и паремиолошког гнезда. У албанском се лексема *zjarr* показала далеко продуктивнијом и погоднијом за формирање фразеологизама и паремија у односу на лексему *vatër*. Тиме је ова лексема постала, у концептуалном погледу, главни денотат, носилац низа засебних информација које су и језички и културолошки обележиле албански поглед на свет, тачније речено један поглед на њега захваљујући стеченим сазнањима, животним и личним искуствима. Уједно, не би требало заборавити ни митолошке, па ни, донекле, историјске концепте, као и сложене међукултурне и међулексичке утицаје између Албанца, Грка и Срба, који су на свој начин помогли да се образује овако разноврсно и богато фразеолошко гнездо у албанском језику.

Поред свега неколико подударних фразеологизама и паремија, како показују наши примери, углавном преовлађује нулта категорија подударности и семантичке еквиваленције између сва три језика. То значи да је појам *ватра* у сваком од разматраних језика стекао бројне конотативне, асоцијативне и семантичке нијансе које се, као такве, не могу препознати у другом/другим језицима. Због специфичности и албанске и грчке културе, и примарне и секундарне лексеме за означавање појма *ватра* стекле су посебан, безмало издвојен статус који им је омогућио да као посебне лингвокултуреме уђу у албанску и грчку фразеологију и да се око њих формирају конструкције које су по свом карактеру углавном фразеолошки идиотипичне, односно непоновљиве и јединствене. У односу на грчку и српску лексему, албанска лексема *zjarr* испољава се као посебно маркирана и зато представља једну од важних компоненти албанске материјалне културе. Сагледано у том светлу, сваки фразеологизам и паремија јесте „језички знак који настаје на пресеку језика и културе. Већ култивисане целине улазе у основу унутрашње форме фразеологизма где постоји веза између фразеолошке јединице и њене слике са њеним значењем“ (Ковшова, 2015: 70–71). Овим се хоће рећи и то да није сваки фразеологизам пука мртва метафора (Gibbs, 1993: 58), чак и када је реч о неком изразу који се доживљава као петрифициран или као крајње посебан у употреби, као што је грчка паремија *η φωτιά και το νερό δεν έχουν μαλλιά* (= „ватра и вода немају косу“), којом се означава да је немогуће нешто у исти мах и обуздати и имати контролу над тиме, што би семантички и конотативно одговарало српском неподударном еквиваленту **седети на две столице*.

Како показују сви забележени примери, највећи број фразеологизама припада групи негативних семантичких поља, а свега један пример укључен је у неутрално семантичко поље.

Литература

- Воробьев, В. В. (2006). *Лингвокультурология*. Москва: Издательство Российского университета дружбы народов.
- [Vorob'ev, V. V. (2006). *Lingvokul'turologija*. Moskva: Izdatel'stvo Rossijskogo universiteta druzhby narodov]
- Клајн, И., Шипка, М. (2008). *Велики речник страних речи и израза*. Библиотека Речници. Нови Сад: Прометеј.
- [Klajn, I., Šipka, M. (2008). *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Biblioteka Rečnici. Novi Sad: Prometej]
- Ковшова, М. Л. (2015). *Семантика головного убора в культуре и языке. Костюмный код культуры*. Москва: Гнозис.
- [Kovshova, M. L. (2015). *Semantika glavonogo ubora v kul'ture i jazyke. Kostjumnyj kod kul'tury*. Moskva: Gnozis]
- Кончаревић, К. (2008). Уз питање о предмету конфронтационих лингвокултуролошких испитивања. *Стил*, 7, 151–161.
- [Končarević, K. (2008). Uz pitanje o predmetu konfrontacionih lingvokulturoloških ispitivanja. *Stil*, 7, 151–161]
- Кулишић, Ш., Петровић, П. Ж., Пантелић, Н. (1970). *Српски митолошки речник*. Београд: Нолит.
- [Kulišić, Š., Petrović, P. Ž., Pantelić, N. (1970). *Srpski mitološki rečnik*. Beograd: Nolit]
- Петровић, С. (2015). *Српска митологија у веровању, обичајима и ритуалу*. Ново, проширено издање. Београд: Дерета.
- [Petrović, S. (2015). *Srpska mitologija u verovanju, običajima i ritualu*. Novo, prošireno izdanje. Beograd: Dereta]
- Чажкановић, В. (1973). *Мит и религија у Срба. Изабрране студије*. Приредио Војислав Ђурић. Београд: СКЗ.
- [Čajkanović, V. (1973). *Mit i religija u Srba. Izabrane studije*. Priredio Vojislav Đurić. Beograd: SKZ]
- Шипка, М. (2007). *Зашто се каже? Друго, допуњено издање*. Нови Сад: Прометеј.
- [Šipka, M. (2007). *Zašto se kaže? Drugo, dopunjeno izdanje*. Novi Sad: Prometej]
- Штрбац, Г. (2018). *Фразеологија о човеку и човек у фразеологији*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- [Štrbac, G. (2018). *Frazeologija o čoveku i čovek u frazeologiji*. Novi Sad: Filozofski fakultet]
- Biderman, H. (2004). *Rečnik simbola*. Beograd: Plato.
- Gibbs, R. W. (1993). Why idioms are not dead metaphors?. In C. Cacciari, P. Tabossi (Eds.), *Idioms: Processing, structure and interpretation* (pp. 57–78). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Stipčević, A. (2012). *Kultura tradicionalne e arbëneshëve të Zarës*. (S. Fetiu, prev.). Prishtinë: Instituti Albanologjik i Prishtinës.
- Xhemaj, U. (2005). *Shtresime kulturore*. Prishtinë: Instituti Albanologjik i Prishtinës.
- Βαρβούνης, Μ. (2000). «Ο κλήθονας». *Λαογραφικά δοκίμια. Μελετήματα για τον ελληνικό παραδοσιακό πολιτισμό*. Αθήνα: εκδ. Καστανιώτης.
- [Varvounis, M. (2000). «O klethonas». *Laografika dokimia. Meletemata gia ton elleniko paradosiako politismo*. Athena: ekth. Kastaniotis]

- Λουκάτος, Δ. (2009). Ο Αι Γιάννης ο Κλήδονας ή Λαμπαράδης. *Παιωνία*, 10,18–22.
 [Loukatos, D. (2009). Ο ai Giannis o Klidonas i Lamparadis. *Paionia*, 10, 18–22]
- Σιώκας, Ν. Δ. (2009). Ο κλήδονας στους Βλάχους: η μετατροπή ενός δρωμένου σε πανηγύρι.
Ηπειρωτικά γράμματα, 14, 539–560.
- [Siokis, N. D. (2009). Ο klidonas stous Vlahous: i metatrope enos dromenou se panigiri.
Ipeirotika grammata, 14, 539–560]

Извори

- А) једнојезични речници (општи и фразеолошки):
- Оташевић, Ђ. (2012). *Фразеолошки речник српског језика*. Нови Сад: Прометеј.
 [Otašević, Đ. (2012). *Frazeološki rečnik srpskog jezika*. Novi Sad: Prometej]
- РСМ 1967–1976: *Речник српскохрватскога књижевног језика I–VI*. (1967–1976).
 Нови Сад-Загреб: Матица српска, Матица хрватска.
- [RMS 1967–1976: *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika I–VI*. (1967–1976). Novi
 Sad-Zagreb: Matica srpska, Matica hrvatska]
- РСАНУ 1959–: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика I–XX*. (1959).
 Београд: Институт за српски језик САНУ.
- [RSANU 1959–: *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika I–XX*. (1959).
 Beograd: Institut za srpski jezik SANU]
- РСЈ 2007: *Речник српскога језика*. (2007). Нови Сад: Матица српска.
- [RSJ 2007: *Rečnik srpskoga jezika*. (2007). Novi Sad: Matica srpska]
- Fjalor i gjuhës së sotme letrare shqipe I-II*. (1981). Prishtinë: Rilindja.
- Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*. (1980). Tiranë: Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.
- Fjalor Frazeologjik i Gjuhës Shqipe*. (1999). Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë.
- Gjevori, M. (1988). *Frazeologjizma të gjuhës shqipe*. Prishtinë: Rilindja.
- Matešić, J. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Meyer, G. ([1891] 2007). *Fjalor etimologjik i gjuhës shqipe*. Tiranë: Botime.
- Menac, A., Fink Arsovski, Ž., Venturin, R. (2014). *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Thomai, J. (2006). *Fjalor frazeologjik i gjuhës shqipe*. Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.
- Thomai, J. (2010). *Fjalor frazeologjik i gjuhës shqipe*. Tiranë: EDFA.
- Βλαχόπουλος, Σ. (2007). *Λεξικό των ιδιωτισμών της νέας ελληνικής*. Αθήνα: Κλειδάριθμος.
 [Vlahopoulos, S. (2007). *Leksiko ton idiotismon tis neas ellinikis*. Athina: Kleidarithmos]
- Ιορδανίδου, Α. (2001). *Λεξικό λόγιων εκφράσεων της σύγχρονης ελληνικής*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκι.
- [Jordanidou, A. (2001). *Leksiko logion ekfraseon tis syghronis ellinikis*. Athina: Ekdoseis Pataki]
- Κριαράς, Ε. (1995). *Νέο ελληνικό λεξικό της σύγχρονης δημοτικής γλώσσας, γραπτής και προφορικής*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- [Kriaras, E. (1995). *Neo elliniko leksiko tis syghronis dimitikis glossas, graptis kai proforikis*. Athina: Ekdotiki Athinon]

- Μπαμπινιώτης, Γ. (2011). *Ετυμολογικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Ιστορία των λέξεων*. Εκδόσεις: Κέντρο Λεξικολογίας.
- [Μπαμπινιώτης, Γ. (2011). *Etymologiko Leksiko tis Neas Ellinikis Glossas, Istoría ton lekseon*. Εκδόσεις: Kentro Leksikologias]
- Χρηστικό λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας (σύνταξη-επιμέλεια Χριστόφορος Γ. Χαραλαμπίδης). 2014. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών – Εθνικό Τυπογραφείο.
- [*Hristiko leksiko tis Neoellinikis Glossas (syntaksi-epimeleia Hristoforos G. Haralampakis)*. 2014. Athens: Akadimia Athinon – Ethniko Typografeio]
- Dictionary of Standard Modern Greek*. (n.d.). Portal for the Greek language. https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/Fjalori_i_Gjuhës_Shqipe (ASHSH 2006). <https://fjalorthi.com/>
- Fjalori i Gjuhës së Sotme Shqipe* (Shkenca.org. 2006-2023). <http://www.fjalori.shkenca.org/>
- Б) двојезични речници:
- Балаћ, А., Стојановић, М. (2002). *Грчко-српски речник: Еллено-сербικό λεξικό*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- [Balać, A., Stojanović, M. (2002). *Grčko-srpski rečnik: Elino-serviko leksiko*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva]
- Мутавџић, П. (2007). *Грчко-српски речник идиома*. Београд: ИК „Јасен“.
- [Mutavdžić, P. (2007). *Grčko-srpski rečnik idioma*. Beograd: IK „Jasen“]
- Albansko-srpskohrvatski rečnik*. (1981). Priština: Albanološki institut.
- Bricko, M., Salopek, D. (1994). *Hrvatsko-grčki frazeološki rječnik*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Dhrimo, A., Bezhani H. (1996). *Deutsch-Albanisches Wörterbuch: Band 1-2: A-M, N-Z*. Wiesbaden: Otto Harassowitz Verlag.
- Fjalor serbokroatish-shqip*. (1984). Prishtinë: Instituti albanologjik i Prishtinës.
- Fjalor rusisht-shqip*. (2005). Tiranë: EDFA.
- Mullafetahu, A. (2016). *Fjalor idiomatik shqip-anglisht*. Tiranë: Logos A.
- Marku, L. (2004). *Fjalor shqip-greqisht*. Tiranë: Infobotues.
- Marku, L. (2007). *Fjalor greqish-shqip*. Tiranë: Infobotues.
- Marković, A. (2001). *Srpsko-grčki rečnik: Σερβο-ελληνικό λεξικό*. Atina: Mih. Sideris.
- Stavropoulos, D. N. (2012). *Oxford Greek-English Learner`s Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
- Stavropoulos, D. N., Hornby, A. S. (2011). *Oxford English-Greek Learner`s Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
- Srpskohrvatsko-albanski rečnik*. (1981). Priština: Albanološki institut.
- Stefanllari, I. (2000). *English-Albanian Dictionary of Idioms*. New York: Hippocrene Books inc.
- Topciu, R., Melonashi, A., Topciu, L. (2003). *Dicționar albanez-român*. București: Polirom.

Ευαγγελόπουλος, Α. (2007). *Ελληνο-Αγγλικό Λεξικό ιδιωματισμών, παροιμιών, ρητών*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Μιχάλη Σιδέρη.
 [Eyaggelopoulos, A. (2007). *Ellino-Aggliko Leksiko idiomatismou, paroimion, riton*. Thessaloniki: Ekdoseis Mihali Sideri]

В) двојезични речници на страним језицима:

Collins Ελληνο-αγγλικό λεξικό. (2003). Glasgow: Harper Collins Publishers.

Collins Greek-English Dictionary. (1997). Glasgow: Harper Collins Publishers.

Dizionario Greco moderno-Italiano, Italiano-Greco moderno. (2006). Bologna: Zanichelli editore.

English-Greek Advanced Dictionary. (2006). Athens: Matzenta.

Merima H. Krijezi

Predrag J. Mutavdžić

Summary

LUAJ ME ZJARRIN / ΠΑΙΖΩ ΜΕ ΤΗ ΦΩΤΙΑ – ALBANIAN AND GREEK IDIOMATIC EXPRESSIONS CONTAINING LEXICAL ELEMENT FIRE AND THEIR SERBIAN TRANSLATION EQUIVALENTS

As the concept of fire gradually became an integral part of human society and one of the most relevant factors which have marked the history of mankind, the lexeme *fire* gradually entered a number of idiomatic expressions and proverbs as a key word in almost every language of the world. The main focus of this paper is on idiomatic constructions and proverbs in two contemporary Balkan languages – Albanian and Greek – which are formed either by using primary lexemes *zjarr* / *φωτιά* or by using any secondary lexeme (such as *vatër* / *flakë* in Albanian and *πυρ* / *φλόγα* in Greek). Serbian is observed as a *tertium comparationis*. As our analysis has demonstrated, there are some instances where free commutation of these lexemes is either possible (the meaning remains unchanged), or impossible because they have already become lexicalized. According to our results, zero phraseological equivalence is dominant in terms of structure, while in terms of semantics absolute concordances amongst the selected idioms have been noted in the following concepts: “anger”, “worsened relations”, “taking responsibility unwillingly”, “premature action”, “mutual trust”, “advice” and “hint”. Bearing in mind how the “picture of fire” is represented in the aforementioned Balkan languages, it can be concluded that it is predominantly idiosyncratic in a high number of cases, as different ways of construction and conceptualization of idiomatic expressions prevail in each language.

Key words:

zjarr, φωτιά, ватра, Albanian, Greek, Serbian, idiomatic expressions, semantic fields